

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

מופק בסיוע של:
ההסתדרות הציונית העולמית
המחלקה לשירותים רוחניים בתפוצות

חמדת ימים HEMDAT YAMIM

קרח תשע"ג

פרשת שבוע

על מקלות שקדים, מחלוקות, בחירות ונבחרים

הרב יוסף כרמל, ראש כולל "ארץ חמדה"

גם אחרי שקרח ועדתו נענשו, עדיין לא שקטה אש המחלוקת. הכתוב מספר:

"וַיִּלְנוּ כָּל עַדְת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּקְרַת עַל מִשֶּׁה וְעַל אֲהָרֹן לֵאמֹר אַתֶּם הִמַּתֶּם אֶת עַם יִקְנָק" (במדבר י"ז ו).
הקב"ה ציוה:

"דְּבַר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְקַח מֵאֵתְּם מִטָּה מִטָּה לְבֵית אָב מֵאֵת כָּל נְשִׂאֵהֶם לְבֵית אֲבֹתָם שְׁנַיִם עָשָׂר מִטּוֹת אִישׁ אֵת שְׁמוֹ תִּכְתֹּב עַל מִטָּהוּ: וְאֵת שֵׁם אֲהָרֹן תִּכְתֹּב עַל מִטָּה לְנִי כִּי מִטָּה אֶחָד לְרֹאשׁ בֵּית אֲבֹתָם: וְהִנַּחְתֶּם בְּאֵהָל מוֹעֵד לְפָנַי הַעֲדוֹת אֲשֶׁר אֲנֹעַד לָכֶם שְׁמָה: וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר אֶבְחַר בּוֹ מִטָּהוּ יִפְרַח וְהִשְׁכַּחְתִּי מֵעַלֵּי אֵת חֲלָנוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֵם מְלִינִם עֲלֵיכֶם: ... וְהָיָה מִקְרַת וַיָּבֵא מִשֶּׁה אֵל אֲהָל הַעֲדוֹת וְהָנִיחַ פָּרַח מִטָּה אֲהָרֹן לְבֵית לְנִי וַיֵּצֵא פָּרַח וַיִּצָּץ צִיץ וַיִּגְמַל שְׁקָדִים" (שם, שם יז-כג).

פריחת מטה אהרון הוכיחה כי הקב"ה בחר בו כשליחו.

פרשיה זו יכולה להסביר גם פרשיה נוספת. בפרק הראשון של ספר ירמיהו, מיד אחרי הקדשתו כנביא, מסופר:

"וַיְהִי דְבַר יְקֹנָק אֲלֵי לְאֹמֶר מָה אַתָּה רֹאֶה יְרֻמְיָהוּ וְאָמַר מִקַּל שְׁקָד אָנִי רֹאֶה: וַיֹּאמֶר יְקֹנָק אֲלֵי הֵיטִיבְתָּ לְרֵאוֹת פִּי שְׁקָד אָנִי עַל דְּבָרַי לְעֵשְׂתוֹ" (ירמיהו א' יא-יב).

נחלקו המפרשים מה משמעות ה"מבחן" ומה משמעות השקידה.

רש"י וגם רד"ק מסבירים כי השקידה משמעותה מהירות והשאלה הייתה האם ירמיהו יבין כי הקב"ה רומז לכך שהפורענות

תגיע ממש בזמן הקרוב. מיד אח"כ שוב בוחן אותו הקב"ה:

"וַיְהִי דְבַר יְקֹנָק אֲלֵי שְׁנִית לְאֹמֶר מָה אַתָּה רֹאֶה וְאָמַר סִיר נְפוּחַ אָנִי רֹאֶה וּפְנִיּוֹ מְפִינִי צְפוּנָה: וַיֹּאמֶר יְקֹנָק אֲלֵי מֵצִפּוֹן תִּפְתַּח הַרְעָה עַל כָּל יִשְׂרָאֵל הָאָרֶץ" (שם, שם יג-יד).

כאן לכולי עלמא מדובר על ההבנה כי הרעה עומדת לבא עליהם מצפון. הקושי הוא כפול מדוע צריך מבחן כפול וכיצד מהמקל

שהוציא שקדים ניתן ללמוד על כך שפורענות עומדת להתרגש עליהם?

עיינו בדברינו [לפרשת מטות תשס"ה](#) שם הסברנו את פשר הכפילות, הפעם נציע הסבר אחר המבוסס על פרשתנו.

ירמיהו היה צעיר מאוד וללא כל מעמד כאשר החל לקבל נבואה. רבים וטובים שאלו עצמם מניין לנו שהקב"ה בחר בנער צעיר זה

כשליחו? נבואתו הראשונה של ירמיהו מזכירה לעם כי גם כנגד משה ואהרן קמו מלעיזים שטענו כי לא הקב"ה שלחם. שליחותו

של אהרון נתבררה באמצעות:

"וְהָנִיחַ פָּרַח מִטָּה אֲהָרֹן לְבֵית לְנִי וַיֵּצֵא פָּרַח וַיִּצָּץ צִיץ וַיִּגְמַל שְׁקָדִים"

גם נבואתו ושליחותו של ירמיהו נתבררה כך:

"מָה אַתָּה רֹאֶה יְרֻמְיָהוּ וְאָמַר מִקַּל שְׁקָד אָנִי רֹאֶה: וַיֹּאמֶר יְקֹנָק אֲלֵי הֵיטִיבְתָּ לְרֵאוֹת". כפתור ופרח.

נסיים את דברינו בקריאה ואזהרה! אש המחלוקת, גם אם יש מי שטוען שהיא לשם שמים, עלולה לשרוף כל חלקה טובה.

המחלוקת המכוערת סביב השאלה מי יעמוד בראש הרבנות הראשית? מסוכנת מאוד, מחלישה מאוד ופוגעת קשה במעמדה של

הרבנות הראשית ואחריתה מי ישער.

הבה נתפלל כי גם מחלוקת זו תיפתר באחדות ובהסכמה גם אם הדעות חלוקות.

כמאמרו של מו"ר הרב צבי יהודה הכהן זצ"ל ["דיפרנציאציה](#) אינה מחייבת ספרציה".

לרפואה שלימה ומהירה לאיטה בת חנה ארנרייך בתוך שאר חולי עמו ישראל

לע"נ ר' מאיר בן יחזקאל שרגא ברכפלד ז"ל	לע"נ רבי יעקב בן אברהם ועיישה סבג ז"ל	לע"נ הרב אשר וסרטיל ז"ל נלב"ע ט' בכסלו תשס"ט	לע"נ שמואל רוזנהק ז"ל נלב"ע ו' באייר תשע"ג
---	--	---	---

ERETZ HEMDAH

2 Brurya St. P.O.B 8178 Jerusalem 91080

Tel: 972-2-5371485 Fax: 972-2-5379626

Email: info@eretzhemdah.org

web-site: www.eretzhemdah.org

www.yeshiva.org.il ניתן לקרוא את הדברים גם באתר האינטרנט

ארץ חמדה ע"ר

רח' ברוריה 2 ת.ד. 8178 ירושלים 91080

טל' 02-5371485 פקס: 02-5379626

חמדת הדף היומי

המוצא תפילין בשבת והאם תפילין הם תכשיט

הרב עקיבא כהנא

במשנה מובאת (פרק י, משנה א) מחלוקת כיצד ינהג אדם שמצא כמה זוגות תפילין, וכיוון שאסור לו לטלטל אותם מאותו מקום שהוא נמצא עד לעיר, צריך הוא להניח את התפילין על ראשו וידו, וכך להביאם עד העיר. האם יכול להניח שני זוגות תפילין יחד, או שמותר להניח רק זוג אחד.

בגמרא (צה ע"ב – צו ע"א) מבואר שנחלקו האם שבת נחשבת כזמן תפילין או לא. אם שבת זמן תפילין, מותר להניח רק זוג תפילין אחד, כי רק באחד ניתן לקיים את המצווה, ובשניים יעבור בבל תוסיף, אך אם אינה זמן תפילין, התפילין יחשבו לתכשיט וניתן להניח שני זוגות יחד, כי גם הזוג השני יחשב כתכשיט.

הרמב"ם (שבת יט, כג) פסק שמכניסן זוג זוג, ואינו יכול לקחת שני זוגות יחד. **ומקשים עליו תוספות יום טוב (י, א) ומרכבת המשנה (חעלמא שם)** שהוא עצמו פסק בהל' תפילין (ד, י) ששבת אינה זמן תפילין, והגמרא הסבירה שלשיטה זו מותר להניח שני זוגות תפילין, ומדוע הרמב"ם התיר להניח רק אחד?

מרכבת המשנה (שם) תירץ שהגמרא תלויה בעוד דין שהיא אמרה, שיש מקום בראש להניח שני תפילין, ולכן עוברים בבל תוסיף אם מניחים במקום התפילין, אבל ברמב"ם דין זה לא מופיע, ולכן לא קשה עליו כלל. **"ט"ז מבאר (לד, ב) באופן דומה** שיש מקום לומר שהפוסקים למדו שההעמדה הנכונה במחלוקת היא ההעמדה שר' שמעון ות"ק חולקים אם יש מקום בראש להניח שני תפילין, או לא, ולכן הוא אומר שרואים מהרמב"ם שבראש אין מקום להניח שני זוגות תפילין, ולמרות שיש סוברים (בסימן לד) שאפשר להניח תפילין של ר"ת מעל תפילין של רש"י ובכך לקיים את שתי האפשרויות, אין הם מתכוונים לפסוק הלכה שיש מקום בראש להניח ב' תפילין, אלא רק שאם ההלכה כך, אז ניתן לצאת ידי חובה באופן הזה, וזה רק בגלל שתפילין דר"ת אינם חובה (ועדיף שיניח באופן זה, ולא שיניח תפילין של ר"ת אחר התפילה כדי להסמיך את הנחת התפילין לברכה.

מגן אברהם (שא, נד) תירץ שכיון שאיננו בקיאים במקום התפילין לכן חוששים שמא אם נתיר לאדם להניח שני זוגות תפילין הוא יבוא להניחם שלא במקומם, ואז יהיה איסור טלטול בהנחתם שהרי גם למ"ד ששבת לא זמן תפילין, מוסכם שהתפילין הם תכשיט רק אם מניחים אותם במקומם.

תירוץ נוסף שהובא במג"א בשם המהרש"א (וכן תירץ שער המלך ועוד) הוא שהגמרא תלתה את המחלוקת בדיון אם שבת היא זמן תפילין או לא, כי סתם משנה היא ר"מ והוא סובר ששבת זמן תפילין היא, אמנם, ניתן להסביר את הדעה שמכניסים זוג זוג גם לפי הדעה ששבת לאו זמן תפילין, והסיבה ששני זוגות תפילין אינם נחשבים נוי היא מכיון שגם ביום חול אין מניחים שניים משום בל תוסיף, לכן גם בשבת אין זה כדרך ביום חול (וכך ביאר ר' יונתן על הרי"ף לא ע"א) **ניתן לבאר את דבריו (כעין דברי הכתב סופר או"ח קז)** שלמעשה ברור לכל אדם שאדם שמניח תפילין לא מניח אותם לשם תכשיט אלא בגלל הקדושה שבהם, והמצווה שבהנחתם. לכן גם בשבת שאינה זמן תפילין התכשיט הוא בגלל שכך הולכים כל ימות החול, ולפי זה ברור שאם בימות החול לא הולכים עם שני זוגות תפילין גם בשבת אין תכשיט ביותר מזוג אחד, וגם אם יש מקום בראש להניח ב' זוגות תפילין.

סיכום: הגמרא כתבה שלמ"ד שבת לא זמן תפילין ניתן להניח שני זוגות, אולם הרמב"ם למרות שפסק ששבת לאו זמן תפילין כתב שניתן להניח רק זוג אחד, וגי' תירוצים נאמרו בדבר: א. מרכבת המשנה תירץ שהרמב"ם סובר שאין מקום להניח ב' תפילין, וכן ביאר ה"ט"ז. ב. מג"א תירץ שאמנם יש שני מקומות בראש, אבל הרמב"ם חשש שלא יניחו אותם במקום. ג. מג"א ושער המלך תירצו שגם למ"ד שבת לא זמן תפילין, בכל זאת רק תפילין אחד שמניחים נחשבים לתכשיט.

Netanya, Israel

נתניה, ישראל

תמוז תשס"ו

מנהגי אבלות כשחל יום השנה בשבת

שאלה

השנה חל יום השנה של אמנו ע"ה בשבת קודש.

א. מה החיוב בשבת שלפני, לגבי תפילות, מפטיר ועלייה לתורה?

ב. מה החיוב בשבת של היארציט עצמו, לגבי תפילות ועלייה לתורה?

אם מקבלים עלייה רק בשבת, שהיא יום השנה עצמו, האם עדיף עלייה או מפטיר?

האם עלייה במנחה בשבת זהה לעלייה בשבת בבוקר?

במצב שלא ניתן לקבל מפטיר בשבת זו ועלייה בשבת הבאה, האם ניתן לפתור את הבעיה על-ידי קבלת מפטיר בשבת זו ועלייה בשבת הבאה במנחה, או שעדיף שלא לקבל עלייה בשבת זו כלל, ולקבל עלייה בשבת בבוקר?

ג. האם יש עדיפות לתפילות מסוימות?

ד. האם יש עניין ללכת שבת אחת לבית כנסת אחד ובשנייה לשני, כדי להרוויח מעבר לפני התיבה ועלייה לתורה?

תשובה

א. מנהג ישראל¹ שכן הנפטר עולה למפטיר בשבת לפני יום השנה², וכן יש נוהגים שהוא אומר קדיש בערבית של ליל שבת (קדיש יתום שנאמר לאחר "מזמור שיר ליום השבת"), עובר לפני התיבה במוסף וכן עובר לפני התיבה בערבית של מוצאי שבת³.

ב. בשבת של היארציט עצמו נוהגים כבכל יארציט⁵, לומר קדיש ולעבור לפני התיבה בכל תפילות היום – במקרה שהדבר מתאפשר ואינו מנוגד לרצון הציבור⁶.

לגבי עלייה לתורה או מפטיר, ישנה מחלוקת מה משניהם יש להעדיף בשבת זו⁷. כמו כן, ישנה מחלוקת לגבי מי שאינו יכול לעלות למפטיר גם בשבת זו וגם בשבת שלפני היארציט – באיזו שבת יעדיף לעלות למפטיר⁸.

למעשה, מי שאין ידוע לו על מנהג ברור במשפחתו, עדיף שיעלה למפטיר גם בשבת זו⁹. אם עליו לבחור בינה לבין השבת הקודמת, יעדיף לעלות למפטיר בשבת הקודמת, ובשבת של היארציט עצמו יעלה לאחת העלויות הרגילות¹⁰. יש המעדיפים באופן זה לעלות ל"אחרון", ו"להרוויח" את הקדיש שלאחריו¹¹.

לא מצאנו התייחסות מפורשת לנושא של עלייה לתורה בשבת במנחה, אולם הסברה נותנת שגם עלייה זו מועילה לעילוי נשמה¹², ויש להוכיח זאת אף מדברי הפוסקים¹³.

לגבי השאלה אם מעלה זו זהה לזו של עלייה בשבת בבוקר – בסברה אמנם ניתן לומר שעלייה בשבת בבוקר עדיפה¹⁴, אולם יש להוכיח מהפוסקים, שלא חילקו ביניהן¹⁵.

לפיכך ולאור האמור לעיל, מסתבר שעדיף לקבל מפטיר בשבת שלפני היארציט ועלייה בשבת של היארציט עצמו במנחה¹⁶, ולא לוותר לגמרי על עלייה בשבת שלפני היארציט כדי לקבל עלייה בשבת של היארציט עצמו בבוקר.

ג. סדר העדיפויות בתפילות לגבי השבת שלפני היארציט עולה מהאמור לעיל בסעיף א.

לגבי השבת שחל בה היארציט עצמו – מסתבר שסדר העדיפות הוא: שחרית, מוסף, מנחה, ערבית¹⁷.

אם אינו יכול לעבור לפני התיבה גם בשבת זו וגם בקודמתה, יעדיף את השבת שהיא יארציט חל בה על פני קודמתה¹⁸.

ד. באופן כללי, עדיף להתפלל תמיד באותו מקום¹⁹. עם זאת, אם מעבר מבית כנסת אחד למשנהו יאפשר לעבור לפני התיבה או לעלות לתורה בשתי השבתות, כגון שהציבור בכל אחד מבתי הכנסת מוכן לאפשר זאת רק באחת משבתות אלו – נראה שמותר לעשות כך²⁰, זאת בתנאי שמספר המתפללים בשני בתי הכנסת דומה, שכן אם מדובר בויתור על מקום תפילה שיש בו ציבור מתפללים גדול יותר – יש לשקול אם שכר התפילות הנוספות לפני התיבה אינו יוצא בהפסד המעלה של "ברב עם הדרת מלך"²¹.

¹ בשו"ת "במראה הבזק" (ו תשובה עה הערה 12) הדגשנו כי אי אפשר להגדיר את התפילות לפני התיבה בשבת שלפני יום השנה כ"חיוב" מעיקר הדין, שכן אין זה אלא מנהג מאוחר יחסית, אלא שמתוך החשיבות שאנשים מייחסים למנהגי הקדיש, התפילות לפני התיבה וכו' הורגלו להשתמש במינוח "חיוב". יתכן, שלאחר שהורגלו להקפיד על כך, יש בכך "חיוב" מצד כיבוד הורים, כי אולי מי שלא יעשה כמנהג זה (ולא מחמת אילוצים) יראה כמזלזל בכבודם. בהקשר זה יש לזכור ולהזכיר שהדאגה לשלום בין הבריות ודיבור בנחת גם היא מצווה גדולה, שיכולה להועיל לעילוי נשמה ולהיחשב ככיבוד אב ואם גדול.

² "ביאור הלכה" (סי' קלו ד"ה בשבת) ביאר שמנהג זה אינו דוחה את עליית אבי הבן קודם המילה, אף שנדחה (בניגוד ל"חיובים" אחרים) מפני מי שיש לו יארציט באותו היום. שם לא נזכר שעולה דווקא למפטיר, אך כך מובא ב"גשר החיים" (פרק לב ס"ק ב), ב"פני ברוך" (סי' לט סעי' א) וב"דברי סופרים" – "קיצור הלכות אבלות" (פרק סה סעי' לא), והם ציינו כמה מקורות לכך.

- ³ "גשר החיים" (פרק לב ס"ק ב) ו"פני ברוך" (סי' לט סעי' ב). עיי"ש בהערות מה המקור לכל אחד ממנהגים אלה. עוד הביא שם שיש נוהגים לעבור לפני התיבה בשבת זו בכל התפילות, אך לא הביא מקור למנהג זה. גם ב"דברי סופרים – קיצור הלכות אבלות" (פרק סה הערות ו, י) כתב שלא מצא מקור למנהג זה, אם כי הציע הסבר משלו למנהג, לכן לא ציינו את המנהג בגוף התשובה.
- ⁴ כך נראה מהפוסקים, שהביאו את מנהגי השבת שלפני היארציית ולא חילקו בכך. לגבי התפילות והקדישים בשבת אין גם סברה לחלק, שהרי גם כשחל היארציית באמצע השבוע עוברים בו לפני התיבה ואומרים קדיש, ובכל אופן נהגו מנהגים אלה גם בשבת שקודם לכן. לגבי התפילה במוצאי שבת ולגבי המפטיר יש אמנם סברה לחלק: לגבי מוצאי שבת (ואולי גם לגבי הקדיש בכניסת השבת) טעם המנהג הוא שעל-פי הקבלה, בשבת האחרונה לפני סיום שנים-עשר החודש עולה הנשמה לגן עדן ושוב אינה יורדת. וכן בשבת האחרונה לפני סיום כל שנה נוספת עולה הנשמה ממדרגה למדרגה, עיין ב"גשר החיים" (שם ס"ק א) ובי"פני ברוך" (שם בהערה ג). אם כן יש מקום לומר שכשחל היארציית בשבת מתרחשת עלייה זו בו ביום, ולא שבוע קודם. לגבי מפטיר יש מקום לומר שהצורך בו בשבת שלפני היארציית נובע מכך שלא ניתן לעלות למפטיר בדרך-כלל בו ביום, מה שאין כן כשהיארציית חל בשבת.
- אך למעשה אין לחלק בחילוקים אלה: לגבי מוצאי שבת - א. כיוון שהחילוק אינו הכרחי, ואינו יודעים בדיוק כיצד ומתי מתעלה הנשמה. ב. למעשה, היארציית הוא תחילת השנה הנוספת, ולא סיום השנה הקודמת (שמסתיימת יום לפניו), ואולי עליית הנשמה תלויה בסיום השנה ולא בתחילת השנה החדשה. יש לציין גם מנהג של חלק מעדות המזרח, שנוהגים לומר קדיש החל מהשבת שלפני היארציית ועד היארציית עצמו (ועד בכלל, כמובן), מהטעם שהזכרנו כאן לגבי מוצאי שבת ("כף החיים" סי' נה אות כג), ומבואר בשו"ת "מעשה אברהם" (יו"ד סי' נו) ובי"פני ברוך" (להר"ח פאלאגי, סי' כה אות יט), וכן הובא ב"דברי סופרים" הנ"ל (שם בסעי' י), שהדברים אמורים אף כשחל היארציית בשבת. וכן יש להוסיף שב"גשר החיים" (שם בהערה) הוסיף עוד טעם למנהג, והוא שבמוצאי שבת האחרון לפני הפטירה נפרד הגוף בפעם האחרונה מן הנשמה היתרה, ולכן יש לזמן זה מעין מעמד של יארציית, אף שבשנים הבאות חל תאריך זה באמצע השבוע. העניין הוא בתפילה במוצאי שבת דווקא, כנראה מפני שהגורם לכך שבמועד זה נפרד האדם מן הנשמה היתרה הוא היות זמן זה מוצאי שבת, ולא היותו בתאריך מסוים בחודש. לכן גם בשנים הבאות החשיבות היא במוצאי שבת. מעין זה מבואר ב"מגן אברהם" (או"ח סי' תקפ ס"ק ט): "כתב התניא ביום הששי פרשת חקת נהגו יחידים להתענות שבאותו היום... ולא קבעו אותו בימי החדש, מפני שמתוך שאלת חלום נודע להם שיום הפרשה גורם גזיר' התורה זאת חקת התורה, מתרגמין דא גזירת אורייתא". הרי שכשיבית מועד הגזרה קשורה ליום בשבוע או לפרשה – יש לקבוע את יום הזיכרון לכך לפי זה, ולא לפי התאריך בחודש; זאת בניגוד ליארציית עצמו, שנקבע לפי היום בחודש, שכן נגזר על האדם לחיות מספר מסוים של שנים וימים, ואלו נמנים על-פי ימי החודש.
- לגבי המפטיר - מבואר ב"פני ברוך" (שם סעי' א) שמנהג זה קיים גם כשחל היארציית בשבת, וציין גם כמה מקורות לכך, ובהם שו"ת "מעשה אברהם" הנ"ל ו"ספר חיים" הנ"ל; ואכן מבואר שם כך בפירושו, וכן ציין לשו"ת "מלאכת שלמה" (יו"ד סי' יד), ושם משווה את מנהג אמירת הקדיש החל מהשבת הקודמת לעלייה למפטיר. ובהמשך דברינו יובא שיש גם שסברו שמעלת המפטיר בשבת שלפני היארציית גדולה אף מזו של המפטיר ביום היארציית עצמו, אם כן אין סיבה לשנות את המנהג בשנה כזו. ועיין עוד ב"דברי סופרים" (שם סעי' לו), שגם כשעולה לתורה ביום היארציית עצמו, (היינו בשבת או בבי' וה', כפי שמפרט שם בסעי' לא ו-לד), עולה לתורה למפטיר גם בשבת הקודמת.
- ⁵ "גשר החיים" (שם ס"ק ג).
- ⁶ שכן העובר לפני התיבה הוא שליח הציבור, ואינו נעשה שלוחם בניגוד לרצונם, וכמבואר בשו"ע (או"ח סי' נג סעי' כ) ובי"מגן אברהם" (שם ס"ק כד) ובי"משנה ברורה" (ס"ק ס). ועיין עוד ב"פני ברוך" (סי' לה סעי' ה והערה יא שם).
- ⁷ "פני ברוך" (סי' לט סעי' יב) ועיי"ש בהערות למקורות לכך. למעשה, רבים נוהגים ככל אחת מהדעות. עיין עוד ב"דברי סופרים" (שם הערה לא), הן לגבי היארציית עצמו והן לגבי השבת שלפניו, אם יש עניין עצמי במפטיר דווקא או שיכול לעלות גם לעלייה אחרת, ורק אם עובר לפני התיבה במוסף, שנהוג שהמפטיר עובר בה לפני התיבה – עדיף שיעלה למפטיר משום כך. מקורות נוספים בעניין הובאו ב"פסקי תשובות" (סי' קלו סעי' ט והערות 81-82 שם).
- ⁸ "פני ברוך" (שם הערות ב ו-כב).
- ⁹ יוון שזו הדעה הרווחת יותר בפוסקים, כפי שעולה מהמקורות שהביאו ה"פני ברוך" וה"דברי סופרים" הנ"ל (בהערה 7).
- ¹⁰ במקרה זה עדיף לעלות למפטיר בשבת שלפני היארציית, ולעלייה רגילה בשבת של היארציית עצמו (וכפי שנבאר בהמשך, לאו דווקא בשחרית), מאשר להפסיד לגמרי את העלייה בשבת שלפני היארציית, כדי לקבל מפטיר בשבת של היארציית עצמו. סיבת הדבר היא שיש לצרף את הדעות שבשבת זו עדיפה עלייה אחרת על פני מפטיר (כנ"ל בהערה 7) עם הדעות שגם אם יש עדיפות למפטיר – בכל אופן העלייה למפטיר בשבת הקודמת חשובה יותר (הערה 8).
- עם זאת, העדפה זו של מפטיר בשבת שלפני היארציית אינה תקפה אם כתוצאה מהעלייה בשבת הקודמת לא יוכל לעלות לתורה כלל ביארציית עצמו. במצב כזה, מסתבר שעדיף לעלות לתורה ביארציית עצמו, שכן לגבי זה לא מצאנו מי שסובר בפירוש אחרת, ופשטות ההלכה היא שהיארציית עצמו עדיף, שלכן הוא קודם לאבי הבן בשבת שקודם הברית, אף שמי שיש לו יארציית במשך השבוע נדחה מפניו, כמבואר ב"ביאור הלכה" (לעיל הערה 2), ועיין גם ב"פני ברוך" (שם הערה א), מה שהביא שאין שום "חיוב" מלבד ביארציית עצמו.
- ¹¹ "דברי סופרים" (שם סעי' והערה לא, ובפרק סג סעי' והערה ו). עיין גם ב"פני ברוך" (שם סעי' יב ובסי' לד סעי' יד והערה כד), ובי"גשר החיים" (פרק ל סעי' ח ס"ק ב).
- ¹² שהרי גם בה מקיים את המצווה שמקיים בעלייה בבוקר, ומזכה את הציבור במענה ל"ברכו" ולברכות התורה.
- ¹³ שהזכירו עלייה בבי' וה' אם חל בהם היארציית, כשווה לעלייה בשבת, עיין ב"גשר החיים" (פרק לב ס"ק ב), "פני ברוך" (סי' לט סעי' יב ובמקורות שציינן שם) ועוד, והקריאה בתורה בשבת במנחה שווה לזו של בי' וה' בכל דבר לא רק בתוכן, אלא גם במידת החיוב ובמקורו, ואף שמסקנת הגמרא (בבא קמא פב ע"א) שעיקר תקנת הקריאה בבי' וה' היא מימות משה רבנו, ובשבת במנחה מימות עזרא, מכל מקום כשקרא הכהן ג' פסוקים כבר יצאו ידי חובת התקנה הראשונה, כמבואר בגמרא שם, והעולים הבאים אינם אלא מתקנת עזרא, כבשבת במנחה). ועיין גם ב"חתם סופר" (חלק ו ליקוטים סי' קג), שמוכח מדבריו שעלייה במנחה מועילה, ונדון עוד בדבריו בהערה 15.
- ¹⁴ משתי סיבות: א. החיוב בקריאת התורה בבוקר הוא גדול יותר: מקורו מתקנת משה רבנו, כמבואר בגמרא (בבא קמא שם), ולדעת הבי"ח (או"ח סי' תרפה) נחשב חיוב זה אף לחיוב דאורייתא, לעומת חיוב הקריאה במנחה (מתקנת עזרא כנ"ל). ב. מבואר בגמרא (מגילה כא ע"ב) שמי שקורא יותר פסוקים – יש בכך יותר מעלה וברוך-כלל העליות בבוקר ארוכות יותר מאלו שבמנחה.
- ¹⁵ שהרי העדיפו מפטיר וכן "אחרון" (ומשמע, אף שאינו משבעת הקרואים המחויבים בשבת, אלא הוספה) על עלייה רגילה, אף שאלו אינן מכלל החיוב שמתקנת משה רבנו, ואף שעליות אלה (מפטיר ואחרון) – כשזו הוספה שנוצרת על-ידי חלוקת עליית השביעי לשניים) כוללות בדרך-כלל פחות פסוקים מהאחרות.

קרח

כמו כן יש לציין "ליחתם סופר" הנ"ל (בהערה 13), שדן במי שיש לו יארצייט והגיע לבית הכנסת באונס רק לאחר שמכרו את העליות, אם יש לו זכות לקבל עלייה, ואם כן, על חשבוננו של מי מהקונים, וכתב: "אירע בשבת אחר שכבר מכרו כל המצות, בא לבה"כ חיוב יא"צ, שהיה אסור בבית הכלא ועתה התיירוהו, ואמרתי פשוט שמי שקנה סגן יתן לו מקום לקרותו לתורה בין הקרואים שלו... ובר מן דין איכא נמי משום 'ועשית הישר והטוב', שהרי היא"צ לא יכול לעלות ביום אחר, דיומא גרם, והבעל סגן יכול לקנות ביום אחר, ע"כ הי' נראה פשוט ליתן לו חיוב שלו, אך כל זה לאפוקי שלא יצא ריקם מבלי שיעלוהו לתורה כלל, אך באשר הסגן טוען... דילמא מי שקנה ז' או מפטיר... והנה זה המעשה היה באי שלא הותר ממאסרו אלא לשעה לומר קדיש ולעלות לתורה, ואח"כ יחזור למאסרו, ובמנחה לא הורשה לבוא לבהכ"נ, אך אי היה רשאי לבוא לבהכ"נ במנחה צ"ע אי יאמרו לו ז' ומפטיר הנחנו לך מקום לגבות בקריאת המנחה... או דילמא אין מנחה בכלל, שהרי עיינו רואות שקוראים לכל החיובים בשחרית, ואפילו יש הרבה חיובים קורין לז' ומפטיר ולא דוחים אותם למנחה כלל, וצ"ע קצת בזה, מ"מ נ"ל דמעיקרא לא תקנו כך אלא היכי דליכא פסידא לשום אדם, ע"כ הי' יארצייט" מוחל לו שיהיה זריזין ומקדימין למצוה ויעלה בשחרית לז' ומפטיר, ולא ימתין עד למנחה". נראה מן הדברים שלמסקנתו אין לעלייה בבוקר שום מעלה עצמית מעבר לעלייה במנחה, אלא שזריזים מקדימים.

¹⁶ כפי שביארנו (לעיל בהערה 10) שעדיף לקבל מפטיר בשבת שלפני היארצייט ועלייה רגילה בשבת של היארצייט עצמו, ולא לוותר לגמרי על עלייה בשבת שלפני היארצייט כדי לקבל מפטיר בשבת של היארצייט עצמו. לאור האמור כאן קל וחומר בנדון דידן, שהרי לגבי מפטיר לעומת עלייה רגילה לדעת פוסקים רבים מפטיר עדיף, ואילו בהשוואה בין עלייה בשחרית או במנחה נראה שאין לעלייה בשחרית עדיפות מלבד "זריזים מקדימים", שמסתבר שאין להפסיד עבור זה את עצם המעלה של העלייה בשבת שלפני היארצייט, ועוד שיתכן לומר שעצם העלייה בשבת שלפני היארצייט – בהשוואה לעלייה בשבת של היארצייט עצמו – גם היא מעין "זריזים מקדימים" לגבי כלל העניין של הדאגה לעילוי נשמה.

את האמור יש לסייג ולומר שלפי המבואר, שיש המעדיפים לעלות ל"אחרון" ולומר את הקדיש שלאחריו, אפשרות זו עדיפה על עלייה במנחה, שכן לאחר הקריאה בשבת במנחה אין קדיש (עם זאת יש לציין שניתן לבקש לומר את הקדיש גם בלי לעלות לאחרון, אם אין חיוב אחר. ועל כל פנים נראה שעדיפות זו אינה גוברת על מעלת המפטיר בשבת שלפני היארצייט, שיש רבים שהעדיפוהו על המפטיר בשבת של היארצייט עצמו ואת המפטיר בשבת של היארצייט עצמו העדיפו על עלייה זו של אחרון, ואם כן קל וחומר שמעלת המפטיר בשבת שלפני היארצייט עדיפה על מעלת ה"אחרון").

¹⁷ בשחרית שליח הציבור מזה את הציבור יותר מאשר בכל תפילה אחרת, שכן יש בה: א. חזרת השי"ץ, ב. קדושה, ג. "ברכו", ד. חצי קדיש שלפני "ברכו", ה. קדיש "תתקבל". במוסף ובמנחה יש: א. חזרת השי"ץ, ב. קדושה, ג. חצי קדיש שלפני העמידה, ד. קדיש "תתקבל". בערבית אמנם נוסף לעומת מוסף ומנחה "ברכו", אך לעומתו חסרים בה חזרת השי"ץ וגם קדושה. לא מנינו את הקדישים שאומרים בכל מקרה היתומים, שכן אמירתם אינה תלויה בשי"ץ, ובפרט לפי המנהג הרווח כיום, שכל הי"חויבים" אומרים את הקדישים ביחד. יש לציין שהאמור כאן הוא לפי נוסח אשכנז. לפי נוסחי ספרד ועדות המזרח יש מקום להסתפק לגבי עדיפות מנחה על ערבית, שכן למנהגים אלה מתווסף בערבית גם חצי קדיש שלאחר "מזמור לדוד" (ובחול לאחר "שיר המעלות", וכן בחול למנהג ספרד ועדות המזרח אף בשבת קדיש נוסף בתחילת התפילה – לפני "ברכו"). עוד נציין, שלמרות השוויון הקיים, לכאורה, בין מוסף למנחה, מסתבר להעדיף מוסף על מנחה, לפי שאנו רואים שיש למוסף מעלה יתרה הבאה לידי ביטוי בשבת שלפני היארצייט.

¹⁸ אף שלגבי מפטיר ישנה מחלוקת כנ"ל (הערה 8), לגבי התפילות אין חולק שהמנהג לעבור לפני התיבה בשבת לפני היארצייט הוא מנהג מאוחר (וכנ"ל הערה 1) לעומת מנהג זה ביארצייט עצמו, שנזכר כבר ברמ"א (יו"ד סי' שעו סעי' ד, ובי"ד סי' ש"ה) שם אות ט הביא המקור לכך ממנהגים. מנהג זה של תפילות לפני התיבה בשבת הקודמת אף אינו מוגדר כלל כ"חיוב" (כנ"ל שם ובסוף הערה 10), וכמבואר גם ב"גשר החיים" (הנ"ל פרק לב ס"ק ב) ובי"פני ברוך" (סי' לט הערה ג), שגם לגבי התפילות לפני התיבה, מי שיש לו יארצייט במשך השבוע, נדחה מפני החיובים האחרים בשבת שלפני היארצייט.

¹⁹ מעלתה של קביעות מקום לתפילה מבוארת בגמרא (ברכות ו ע"ב; ז ע"ב), ונפסקה להלכה בשו"ע (או"ח סי' צ סעי' יט): "יקבע מקום לתפלתו, שלא ישנהו אם לא לצורך". עיין עוד בטור (שם) ובעקבותיו בשו"ע הרב (סעי' יח) ובי"ערוך השולחן" (סעי' כג), שכתבו "לצורך גדול".

²⁰ שהרי "לצורך" משמע בשו"ע (הנ"ל בהערה הקודמת) שמותר לשנות מקביעות. יש להסביר שבאופן זה אין מפסידים כלל את מעלת "הקובע מקום לתפלתו", ולא שמפסידים מעלה זו אלא שהדבר מותר או נדחה מפני הצורך, שכן עדיין נחשב שמתפלל במקום קבוע ולא בדרך ארעי, כיוון שאינו משנה ממקום למקום באופן מקרי וללא סיבה.

²¹ משלי יד, כח. מעלת "ברוב עם" נזכרה בשי"ס ובפוסקים בהקשרים רבים, ובהם גם בעניינינו (שו"ע או"ח סי' צ סעי' ט) לגבי מעלת תפילה בבית הכנסת, ומפרש ה"מגן אברהם" (סי"ק טו): "אע"פ שיכול להתפלל בביתו בעשרה, מ"מ ברוב עם הדרת מלך", וכן ב"משנה ברורה" (שם סי"ק כח): "אם יש לו שתי בתי כנסיות ואחד יש בו 'ברב עם' – מצוה להתפלל בו יותר".

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,

הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

חברי הועדה המייעצת:
הרב זלמן נחמיה גולדברג
הרב נחום אליעזר רבינוביץ
הרב ישראל רוזן

